

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka

Zgodovina arhivskega varstva v Škofji Loki sega nazaj v leto 1936. Loški obrtniki so priredili obrtno razstavo, na kateri so razstavili stare cehovske muzealije in arhivalije. Iz sodelovanja ob zbirki so prizadevni loški profesorji, zbrani že od leta 1930 v profesorsjem cehu, leta 1937 ustanovili Muzejsko društvo. To je leta 1939 slavnostno odprlo svoj muzej v mestni hiši na Placu.¹ Na tem mestu ne bi ponavljali nadaljnje poti loškega muzeja. Vzporedno z njim in Muzejskim društvom, je rastle arhivska zbirka. Druga svetovna vojna je muzejsko in arhivsko dejavnost zavrla. Ob petindvajsetletnici Muzeja se je takratni gospodar Muzejskega društva, prof. France Planina, spominjal tudi začetkov arhivske zbirke. *“Okrajno sodišče in občina sta nam na posebno prošnjo prepustila nerabno arhivsko gradivo”*² Po vojni je društvo leta 1946 odprlo prenovljene muzejske zbirke v Puštalskem gradu. Delo prizadevnih brezplačnih delavcev je oblast opazila. Muzej je leta 1948 dobil profesionalnega upravnika. *“Zaradi bogate arhivske zbirke in za pomoč pri notranjem muzejskem delu je bila l. 1950 nastavljena še honorarna nameščenska, ki se je posvetila predusem arhivu. To mesto je bilo l. 1952 sistemizirano.”*³ Mesto arhivarja je zasedla že na začetku zgodovinarica, gospa Doroteja Gorišek. Leta 1956 je v Loških razgledih prvič poročala o pridobitvah v arhivu. *“Pomembna pridobitev so mikrofilmi važnejših loških arhivalij iz Münchna, ki jih je oskrbel dr. Pavle Blaznik. To je edinstvena zbirka v Sloveniji in osnovnega pomena za proučevanje zgodovine loškega gospostva. Tudi sicer arhivske zbirke stalno naraščajo z društvenimi, občinskimi, graščinskimi arhivalijami. Prav tako stalno dotekajo arhivalije iz NOB in drugo dokumentarno gradivo.”*⁴ Mikrofilme si je že okrog 1954 oskrbel dr. Pavle Blaznik za svojo knjigo, ki jo je izdal ob tisočletnici Loke leta 1973, tako načrtno se je pripravljal na takratni veliki dogodek. Na občnem zboru Muzejskega društva leta 1958 je arhivarka Goriškova podala posebno poročilo o arhivu. Za arhivalije so v tistih letih nastavili posebne evidence, ločene od muzejskih predmetov. Posebno pozornost so posvečali popularizaciji arhivske službe s prirejanjem arhivskih tednov, razstav in predavanj.⁵ Muzealije in arhivalije so bile last Muzejskega društva še precej časa in jih je društvo predalo Muzeju šele pozneje, ko je Muzej postal samostojni zavod.

Prostori muzeja v Puštalskem gradu, kjer je ta gostoval od leta 1946, so postajali pretesni. Leta 1959 je Ločanom uspela poteza, da so muzej preselili na Loški grad, ki je bil po preselitvi kazensko-poboljševalnega zavoda izpraznjen. Muzej je za arhivsko zbirko v novi zgradbi opremil dva visoka, velika, suha skladiščna prostora v nadstropju severozahodnega grajskega trakta. Arhivarka je imela svojo delovno sobo pa še študijsko

sobo za obiskovalce arhiva in druge stranke. Isto leto je jeseni potekalo na gradu zborovanje Društva slovenskih arhivarjev. Ti so si po predavanjih pod vodstvom arhivarke Doroteje Gorišek ogledali loški arhiv in se v poznejši zahvali zelo pozitivno izrekli o muzeju in arhivu.⁶ Na občnem zboru Muzejskega društva 1960 je arhivarka poročala, da so v zadnjem mandatnem obdobju imeli največ dela s selitvijo v nove prostore, opremo prostorov in gradiva in s pridobivanjem novih arhivalij.⁷ Na občnem zboru leta 1962 ni bilo več poročila o delovanju arhiva. Doroteja Goriškova je odšla iz muzeja in za nekaj let je arhivsko delo zastalo. Leta 1965 je takratno Društvo arhivarjev Slovenije izdalo Vodnik po arhivih Slovenije. Arhivskemu gradivu v Loškemu muzeju so namenili 25 strani popisa.⁸

Leta 1966 je izšel prvi arhivski zakon.⁹ Muzejska in arhivska dejavnost sta postali dve ločeni dejavnosti. Na podlagi tega zakona so morale skupščine občin skleniti pogodbe za opravljanje arhivskih nalog z nekim pooblaščenim arhivskim zavodom, ne muzejem, kjer so do takrat hranili arhivalije. Skupščina občine Škofja Loka je leta 1967 varstvo arhivskega gradiva zaupala takratnemu Mestnemu arhivu, danes Zgodovinskemu arhivu v Ljubljani. Ta je septembra 1967 zaradi pomembnosti arhivskega gradiva, zbranega za to področje, zaposlil samostojnega arhivista s sedežem v Škofji Loki. Leta 1973 je po reorganizaciji Mestnega arhiva nastal v Škofji Loki Oddelek Enote Zgodovinskega arhiva v Kranju. Nekaj let pozneje je iz Oddelka nastala samostojna Enota v Škofji Loki. Loški muzej je bil otrok Muzejskega društva, kot so radi poudarjali starejši člani društva. Arhivalije so imele isto težo kot muzealije. Kljub temu je društvo pozitivno ocenilo delitev obeh kategorij in prenos, oziroma upravljanje na novo firmo, ki je osebenkovala v Muzeju. Delitev "premoženja" med muzejem in arhivom je potekala več kot korektno. Muzej je izročil arhivu tudi starejše gradivo, kar se po mnogih muzejih po Sloveniji, kljub zakonskim predpisom, v delitvenih bilancah ni dosledno izvedlo. Arhiv je od Muzeja prevzel tudi obstoječe evidence o gradivu, pisarno in skladišči. Prostori na gradu so po letu 1967 postajali premajhni. Povsem tudi niso več ustrezali materialnemu varstvu arhivskega gradiva. Skladišč ni bilo mogoče ogrevati, zato so spomladi nastajali toplotni obrati, ki so s povečanjem vlage škodovali gradivu. Skupaj z Muzejem smo izdelali študijo preureditve prostorov, kjer bi ob zelo visokih stropih skušali pridobiti še eno višino dveh metrov. Iz dveh skladišč bi dobili štiri ne previsoke prostore, kar bi bila idealna višina za skladišča. Tako zahtevna adaptacija pa bi lahko ogrozila statiko grajskih prostorov, pa še prostorsko bi odrezali lep del gradu, ki je v načrtih ustrezal tudi Muzeju.

V začetku sedemdesetih let se je podjetje Elra preselilo v nove prostore v Reteče. Nekdanji prostori v nunskem samostanu so bili prazni in za staro nunsko kaščo se je začelo zanimati spomeniško varstvo. Takratni konservator, Milan Železnik, je vseskozi želel, da se v te prostore prenese neka kulturna dejavnost, ne pa ponovno industrija. Prvikrat se je resneje razpravljalo o arhivu v nunski kašči januarja 1970. Zavod za spomeniško varstvo je izdelal načrte preureditve. Načrti so bili za tiste čase idealni. Vse tri etaže bi ostale izrabljene v celoti. Ob stolpasto poslopje bi na jugu, kjer bi bilo najmanj vidno, prislonili steklen valj s stopniščem. Tako bi odpadla notranja stopnišča. Pisarne bi bile na podstrešju. Zaradi tako "potratnega" načrta za kulturne potrebe, je

zadeva nekaj časa stala. Na tihem so takšne načrte ponudili gostincem, ki pa se tudi niso ogreli. Ne glede na prihodnjega stanovalca, je zavod statično uredil stavbo. Z močnimi železnimi vezmi so zvezali oboke v vseh nadstropjih, na podstrešju zabetonirali okrog stavbe venec in s posebno okroglo železno ploščo povezali leseno ostrešje in obnovili streho. Do poletja 1972 je bila stavba statično usposobljena v smislu spomeniškovarstvenih posegov in pripravljena za nadaljnje adaptacije. Dobila je novo fasado in je na zunaj delovala impozantno. Muzejsko društvo je akcijo za nove prostore arhiva podprlo. *"Muzejsko društvo z vso zavzetostjo podpira težnje sicer samostojne ustanove - loškega arhiva, da se vendar dokoplje do lastne primerno adaptirane zgradbe. Dela v nekdanji nunski kašči so v teku in je upati, da bo vendar za tisočletnico dobila lastno streho z urejenimi prostori ustanova, ki ji iz dneva v dan narašča gradivo. Brez skrbno urejenega arhivskega materiala ni mogoče misliti na kakršnokoli temeljito obdelavo loške preteklosti v zadnjih stoletjih."*, so zapisali na občnem zboru Muzejskega društva leta 1972.¹⁰ Takrat je nadaljno usposobitev nunske kašče prevzel Zgodovinski arhiv Ljubljana. Občina je z Iskro Reteče uredila premoženjsko stanje. Po ustnem izročilu naj bi Elra dolgovala občini razne prispevke, pa ji je v odpis vrnila zgradbo. Skupaj s Kulturno skupnostjo Škofja Loka, smo pričeli z notranjimi deli. Za arhiv je moralo biti vse skromnejše. Ing. Tone Mlakar nam je pri Projektivnem biroju v Tehniku izdelal skromnejše načrte in uskladal arhivske in spomeniškovarstvene poglede. Priskrbeli smo si potrebna uradna dovoljenja. Dela po tej domunetaciji je gradbeno podjetje Tehnik intenzivneje nadaljevalo poleti 1974. Odpadla sta stopniščni trakt in centralna kurjava. Novi so bili kovinske notranje stopnice, okna, železobetonski tlaki, drenaža ob južni steni itd. Poskrbeli smo za posebno varnost električne napeljave in strelovod.¹¹ Za občinski praznik, 9. januarja 1975, je bila stavba slavnostno odprta. Otvoritev je snemala televizija, kar je bilo za takratne kulturne dogodke kar ugledno. Pokazali so kovinske police in gradivo v posebnih arhivskih škatlah, ki so bile takrat v Sloveniji še novost.¹² Ob otvoritvi je izšla posebna publikacija o Arhivu v Škofji Loki, danes že prava redkost. Zamudili smo sicer praznovanja ob tisočletnici Loke, arhivski prostori pa so bili vendarle usposobljeni.

Povrnimo se še malo nazaj pred nove prostore. Po odhodu Doroteje Goriškove iz Muzeja so poročila o arhivu v Loških razgledih za nekaj časa prenehala. Presledek v arhivskem delu sta Muzej in MD skušala večkrat zapolniti. Takratni predsednik in tudi gospodar društva sta v poročilih včasih potarnala, da so se spremenili odnosi med muzejem in društvom. Nastopilo je samoupravljanje. Muzejski otrok je dorastel. Društveni odbor je postal nekak strokovno-posvetovalni organ muzeja. Dr. Blaznik je na občnem zboru septembra 1968 zapisal: *"Če je bila nekoč glavna skrb MD posvečena skoro izključno muzeju, je danes v času samoupravljanja muzejsko delovanje v ožjem smislu besede prepuščeno muzejskemu kolektivu. Seveda živi MD tesno z muzejem in stoji muzejskemu kolektivu še vedno trdno ob strani. Toda MD nima več pri ustanovi odločilne besede. Sklepi odbora MD veljajo le kot priporočilo, ki ga muzejski kolektiv upošteva ali pa tudi ne ..."*¹³ Uprava arhiva pa je bila še dlje, v Ljubljani. Toda z dobro voljo se je sodelovanje med društvom, muzejem in Arhivom nadaljevalo. Večkratne poznejše ugodne omembe in poročila o arhivu v poročilih Muzejskega društva na

občnih zborih, so dokazovale, da je društvo priznalo tudi svojega zadnjega otroka, pravzaprav že vnuka. Pisec teh vrstic je bil že od leta 1964 društveni odbornik. Že 30 let drži dogovor, da je enkrat letno seja društva v arhivskih prostorih, kjer seznanimo društvo z delom v arhivu.

Kaj hranimo v Loškem arhivu smo javnosti večkrat predstavili. Po Vodniku iz leta 1965 za vso Slovenijo je bilo predstavljeno gradivo še pri Muzeju. Leta 1980 smo izdali nov Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, kjer je bilo Občini Škofja Loka posvečenih 43 strani. Leta 1992 smo spet izdali Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Enoti v Škofji Loki je posvečenih 43 strani velikega formata. Ta najmlajša kulturna institucija si je našla mesto v loškem kulturnem življenju.

Bralce bo zanimalo, kaj pri nas delamo. Poleg starega arhivskega gradiva, ki sta ga prevzela Muzejsko društvo že pred drugo svetovno vojno in Muzej po vojni, stalno dopolnjujemo arhivski fond. Prevzemamo arhivalije izbranih ustvarjalcev gradiva: občine, sodišča, šol, tovarn, zavodov in društev, itd. Gradivo seveda uredimo in popišemo. Hranimo čez 350 fondov in zbirk. Fond ali zbirka pomenita pri nas nek naslov, n. pr. stara občina Škofja Loka, neka šola. Kaj vse hranimo, si lahko ogledate v Vodniku Zgodovinskega arhiva Ljubljana, kje so popisani tudi loški fondi, kakor smo že omenili.

K nam prihaja troje vrst obiskovalcev. Najštevilčnejši so šolarji, dijaki in študenti, ki si ogledujejo naše delovanje in zvedo, kaj vse hranimo. Zanje je obisk le prva informacija in seznanitev z našo dejavnostjo. Druga vrsta strank so t. i. stranke za praktične potrebe. Ti obiskovalci so doma založili ali zgubili razne dokumente, ki jih v poznejših uradnih postopkih spet potrebujejo. Tako pogosto iščemo gradbena, vselitvena in obrtna dovoljenja, razne pogodbe itd. V zadnjih letih iščemo nacionalizacijske dokumente, taboriščno, izgnansko in preselitveno dobo med zadnjo svetovno vojno. Včasih strankam lahko ustrezemo, včasih pa tudi ne. Če nekega fonda, oziroma dokumenta nismo prejeli v Arhiv, ga seveda nimamo. Besedica "če" pa se pokaže vedno potem, ko neke dokumente iščemo in potrebujemo. Pred tem pa je izročiteljem izročanje gradiva v Arhiv včasih deveta skrb. Česar nismo prejeli, seveda ne hranimo.

Bolj smo veseli t. i. znanstvenih strank, tretje kategorije naših obiskovalcev. To so dijaki, študenti in raziskovalci, ki pri nas iz arhivskega gradiva pišejo seminarske, diplomske in druge raziskovalne naloge za srednje šole, fakultete in druge naročnike. Najpogostejše so naloge iz zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Teh nalog, lepo vezanih, imamo shranjenih že nad 30. Vseh pa niti nismo prejeli, saj je za marsikaterega študenta oddaja še enega izvoda naloge dodatno finančno breme.

Za tiste, ki niso bili še nikdar pri nas kot stranka, pa od časa do časa kaj napišemo. To lahko bralci preberejo predvsem v Loških razgledih in lokalnih časopisih. Arhiv je izdal več samostojnih publikacij iz lokalne zgodovine Škofje Loke in okolice. Izšle so tri Knjige hiš o Predmestjih, Škofji Loki in Stari Loki. Pri nas imamo sistem odprtih vrat. Kdorkoli nas želi obiskati, se lahko dogovori za obisk, če ne takoj, pa po dogovoru.

Od leta 1967 je bil v Enoti zaposlen en delavec. Od poletja 1987 sta zaposlena dva arhivista. Arhivskovarstveno Enota pokriva območje Upravne enote Škofja Loka in novih občin: Škofja Loka, Gorenja vas - Poljane, Žiri in Železniki.

Opombe

¹ Doroteja Gorišek, *Ob dvajsetletnici muzejskega dela v Škofji Loki*, *Loški razgledi* 3, 1956, str. 264-297.

² Občni zbor Muzejskega društva v Škofji Loki, *Loški razgledi* 11, 1964, str. 226.

³ *Prav tam*, str. 265.

⁴ *Prav tam*, str. 267.

⁵ Občni zbor Muzejskega društva, Poročilo o arhivu (poročča arhivarka Doroteja Gorišek), *Loški razgledi* 5, 1958, str. 240-241.

⁶ Doroteja Gorišek, Zborovanje slovenskih arhivarjev v Škofji Loki, *Loški razgledi* 7, 1960, str. 231.

⁷ Občni zbor Muzejskega društva v Škofji Loki, *Poročilo o delu v arhivu*, (poročča arhivarka Doroteja Gorišek), *Loški razgledi* 7, 1960, str. 241.

⁸ Vodnik po arhivih Slovenije, *Društvo arhivarjev Slovenije*, Ljubljana 1965, str. 323-348.

⁹ *Ul. SRS*, št. 4/1966

¹⁰ Občni zbor Muzejskega društva 1972, predsednikovo poročilo, *Loški razgledi* 19, 1973, str. 443-444

¹¹ Arhiv v Škofji Loki, samostojna publikacija ob otvoritvi arhivske zgradbe - kašče pod gradom za potrebe Oddelka v Škofji Loki, za občinski praznik 1975.

¹² Škatle je na posnetku premikala velika mesnata roka. Tista je bila pa tvoja, (pisca tega prispevka namreč) so potem Ločani hudomušno komentirali.

¹³ Občni zbor Muzejskega društva v Škofji Loki, *Loški razgledi* 15, 1968, str. 219.

dr. France Štukl